

УДК 330.341.1

*Костецький Я.І.,
к.е.н., доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу,
Тернопільський національний економічний університет*

АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Затяжна економічна криза в державі зумовила значне погіршення матеріально-ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки України. Основною причиною цього є спад обсягів капітальних вкладень у зазначену галузь, адже ефективне функціонування аграрного виробництва формується за рахунок потужного виробничого потенціалу, технічного рівня, рівня розвитку інтелектуального капіталу.

На сьогоднішній день оновлення матеріально-технічної бази – це одне з найактуальніших та невідкладних завдань аграрного сектору, оскільки оновлення виробничо-технічного потенціалу гальмується через обмеженість інвестицій в галузь, нестачу власних джерел сільськогосподарських підприємств та високі кредитні ставки. У зв'язку з цим постає необхідність постійного оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектору, а одним з основних завдань кожного суб'єкта господарювання стає пошук ефективних способів управління, виробництва, одержання максимального прибутку галузей [1-3]. В сучасних умовах невіршеними залишаються низка теоретичних і практичних питань технічного оновлення аграрного сектору, його інвестування, що й обумовило актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробку теоретичних, матеріальних і методичних питань розвитку матеріально-технічної бази в аграрній сфері, її впливу на розвиток агропромислового комплексу значний вклад внесли вітчизняні вчені-економісти О.М. Бородіна, Я.К. Білоусько, П.І. Гайдучський, В.С. Діесперов, М.В. Зубець, Ю.С. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, Г.М. Підлісецький, М.В. Присяжнюк, І.В. Прокопа, Д.Ю. Соловей, М.М. Федоров, М.Й. Хорунжий та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій із цих проблем, на подальше осмислення заслуговують причини незадовільного технічного забезпечення аграрного сектору, обмеженість фінансового кредитування, визначення та вирішення вузлових проблем його подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану матеріально-технічної бази сільського господарства Тернопільської області як важливої складової у підвищенні ефективності виробництва досліджуваної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технічне забезпечення - одне із найболючіших проблемних питань сьогодення для господарюючих агроформувань як України, так і Тернопільської області. Фізична та моральна застарілість основних засобів є основним чинником скорочення матеріально-технічної бази галузі. В результаті цього діяльність сільськогосподарських підприємств стає неефективною та економічно не виправданою, затрати праці збільшуються, внаслідок чого знижується рівень конкурентоздатності аграрної продукції. Адже, аграрний ринок – це таке нарощування аграрного виробництва, при якому вигоди від нього більш-менш рівномірно розподіляються між усіма учасниками процесу, підвищення продуктивності здійснюється способом, безпечним для навколишнього середовища, а скорочення зайнятості у сільському господарстві супроводжується створенням нових робочих місць у поза аграрній сфері на селі.

Технічне оновлення машин, обладнання та технологічних процесів з техніко-технологічними переоснащеннями сільськогосподарських підприємств передбачає не тільки осучаснення різних складових цих систем, але й їх внутрішню гармонізацію. Саме цієї «гармонізаційної» складової модернізації найбільш не вистачає українському суспільству, в національній економіці та її секторах, у тому числі аграрному [4, с. 57].

Сьогодні в окремих галузях аграрного виробництва країни спостерігається активне оновлення машинно-тракторного парку, впроваджуються новітні технології вирощування сільськогосподарських культур, використовуються сучасні способи первинної обробки продукції, її зберігання та транспортування. Модернізуються не тільки технологічні процеси, але й виробничі підрозділи, сільськогосподарські підприємства та їх вертикально інтегровані структури. Як свідчить статистика, найбільше зростають закупівлі технологічних машин іноземного виробництва. Так, у 2013 р. було придбано 16 тис. одиниць техніки й обладнання (на суму майже 7 млрд. грн.), у тому числі 4-5 тис. тракторів (на більш як 2 млрд. грн.) і 1,2 тис. комбайнів (на 1,5 млрд. грн.) [5].

Поряд з технічним переозброєнням сільськогосподарських підприємств зростає кількість засобів механізації і в господарствах населення. Якщо на початок 2010 р. тут нараховувалось 165 тис. тракторів, то вже на початок 2013 р. – 184 тис. (або на 11,5 % більше). Кількість зернозбиральних комбайнів за цей період збільшилася на 15 %. Особливо високими темпами зростає насиченість селянських господарств малогабаритними машинами: у 2010-2012 рр. кількість міні тракторів і мотоблоків збільшилася з 36 тис. до 88 тис. (або у 2,4 раза). У зв'язку з підтримкою розвитку тваринництва дедалі більше селянських господарств (особливо тих, які утримують 3 і більше корів) придбавають доїльні установки (апарати). Водночас загальний рівень технічної оснащеності господарств населення залишається надто низькими.

Техніко-технологічна модернізація суб'єктів господарювання в аграрному секторі певною мірою підтримується державою. Так, сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства можуть придбавати окремі види техніки на засадах фінансового лізингу. Передбачається також компенсація за рахунок бюджетних коштів частини коштів на будівництво та реконструкцію тваринницьких комплексів.

Аналіз стану матеріально-технічної бази аграрного сектору області свідчить про її погіршення. Так, на кінець 2013 р. у сільськогосподарських підприємствах області нараховувалось 3108 тракторів (з них 2843 колісних), 1458 машин посівних та для садіння, 685 зернозбиральних комбайнів, 20 кукурудзозбиральних, 93 кормозбиральні та 119 бурякозбиральних комбайнів і машин, 2241 вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів. У 2013 р. порівняно з 2012 р. в аграрних підприємствах збільшилась кількість тракторів, машин посівних та для садіння, сінокосарок, машин

для захисту сільськогосподарських культур, однак скоротився парк зернозбиральних та кормозбиральних комбайнів. Зменшення кількості технічних засобів та розширення посівних площ призвело до збільшення навантаження на одиницю техніки. Так, якщо у 2012 р. на один кукурудзозбиральний комбайн припадало 5701 га площі, то в 2013 р. вже 7277 га посівів кукурудзи на зерно. У 2013 р. в сільськогосподарських підприємствах на один зернозбиральний комбайн припадало 317 га посівів зернових та зернобобових (без кукурудзи) порівняно з 360 га у 2012 р. [6].

Сумарні енергетичні потужності сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах за рік зменшилися на 0,6 % і на кінець 2013 р. склали 808 тис. кВт, на 100 га посівної площі в 2013 р. припадало по 150 кВт енергетичних потужностей, що на один кВт менше, ніж у 2012 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств Тернопільської області

Показники	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	Відхилення у відсотках у 2013р. до		
					2010р.	2011р.	2012р.
Наявність енергетичних потужностей (тис. кВт)	818	795	813	808	-1,2	+1,6	-0,6
Наявність тракторів (штук)	3289	3101	3054	3108	-5,8	-0,2	+1,7
Зернозбиральні комбайни (штук)	840	757	743	685	-22,6	-10,5	-8,4
Кукурудзозбиральні комбайни (штук)	23	20	19	20	-15,0	0,0	+5,0
Бурякозбиральні комбайни та машини (штук)	168	152	142	119	-41,1	-27,7	-19,3
Установки та агрегати для доїння корів (штук)	163	171	165	145	-12,4	-17,9	-13,8

Джерело: [6]

Разом з тим, спостерігається значний рівень зносу основних засобів, який з кожним роком збільшується. Основним методом боротьби із зносом основних засобів в аграрній сфері є збільшення сум амортизаційних відрахувань та залучення різних форм інвестицій. Це дасть можливість прискорити процес відтворення технічних засобів, знизити собівартість та підвищити продуктивність праці, вивести виробництво агропродукції на новий, більш конкурентоздатний рівень [7; 8].

Основною причиною скорочення і зносу основних засобів в області є низький рівень бюджетного фінансування та високі відсоткові ставки на отримання кредиту в банках. Незважаючи на те, що загальна сума інвестицій в основний капітал сільського господарства, мисливства та лісового господарства за останні роки збільшилась, проте за досліджуваний період інвестиції в основний капітал за рахунок державного бюджету зменшилися на 73млн. грн. порівняно із 2012 р. В свою чергу зменшилась сума інвестицій в основний капітал за рахунок власних коштів, коштів населення, інших джерел відповідно на 387,9 млн. грн. та 109,0 млн. грн. (табл. 2).

Таблиця 2

Капітальні інвестиції в основний капітал сільського господарства Тернопільської області та розподіл їх за джерелами фінансування

(у фактичних цінах, млн. грн.)

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Абсолютне відхилення 2013 р. до		
					2010р.	2011р.	2012р.
Інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство	377,9	428,0	718,1	852,9	+475,0	+424,9	+134,8
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг	375,9	425	715,4	849,2	+473,3	+424,1	+133,9
Лісове господарство та лісозаготівлі	2,0	2,8	2,7	3,7	+1,7	+0,9	+1,0
Рибне господарство	-	0,1	0,0	0,0	-	-	-
Капітальні інвестиції за джерелами фінансування							
Усього	2138,4	2524,3	3374,8	2976,2	+838,7	+452,0	-398,6
в тому числі за рахунок:							
коштів державного бюджету	49,3	104,1	111,4	38,4	-10,9	-65,7	-73,0
коштів місцевих бюджетів	46,9	79,7	104,7	138,3	+91,4	+58,6	+33,6
власних коштів підприємств і організацій	911,5	1230,0	1601,1	1213,2	+301,7	-16,8	-387,9
коштів банків та інших позик	336,8	383,1	299,9	437,6	+100,8	+54,5	+137,7
інших джерел фінансування	793,9	727,3	1257,7	1148,7	+354,8	+421,4	-109,0

Джерело: [6]

В даний час аграрні підприємства мають гостру потребу в енергетичних засобах і техніці, оскільки навантаження на трактор і комбайн у кілька разів перевищує цей показник в економіці розвинутих країн. У зарубіжних країнах виділяється на закупівлю тракторів і зернозбиральних комбайнів понад 45,3-57,0 % коштів, які витрачаються на придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки, а також 50,0- 69,1 % коштів від усієї імпортової нової та 76,7-83,8 % від усієї імпортової уживаної техніки. Найбільшою популярністю у споживачів користуються трактори з потужністю понад 84 к.с., їхня питома вага становить 75,9 % менше 56 к.с. становлять приблизно 4,1 %.

Зарубіжні машини краще від вітчизняних оснащені за багатьма техніко-економічними показниками, які надійніші, потужніші та оснащені сучасними системами управління, вузлами, агрегатами. Проте, йти шляхом масової закупівлі техніки за кордоном, витратити на це значні кошти та стимулювати зарубіжного виробника не слід. Тому нашій країні необхідно виділяти кошти на виробництво сільськогосподарської техніки вітчизняними заводами. Техніка вироблена в Україні залишається конкурентоспроможною за якістю та надійністю і тим більше за ціною, і не поступатиметься зарубіжним аналогам. Так, середні ціни на вітчизняні трактори у три рази нижчі, ніж на нові імпортової виробництва та в 1,4-2,2 рази нижчі, ніж на уживані імпортні [9].

Таким чином, обсяги залучення коштів та структура інвестицій в агропромислового виробництва, від яких залежить стан матеріально-технічної бази, істотно впливають на результати господарювання та створюють передумови для вирішення складних проблем щодо нарощування виробництва продукції, підвищення її конкурентоспроможності, забезпечення потреб населення продуктами харчування та розширення експортного потенціалу [10].

Висновки та подальші дослідження. В сучасних умовах господарювання трансформація сільськогосподарського виробництва можлива за умови спрямування на інноваційний шлях розвитку та оновлення матеріально-технічної бази підприємств. Інвестиційна криза в країні не дає можливостей здійснювати подальші якісні зміни в аграрному виробництві. Тому необхідно вишукувати додаткові шляхи і резерви, ефективно використовувати внутрішні джерела для нарощування виробництва, створювати сприятливі умови для залучення додаткових коштів іноземних та вітчизняних інвесторів. Найбільш зацікавленими у веденні інноваційної діяльності є великі та середні сільськогосподарські підприємства, які мають необхідні умови та ресурси для розробки та впровадження інновацій. Для таких підприємств необхідно передбачити пільгові кредити на технологічні нововведення та дотації для розроблення нових технологій виробництва сільгосппродукції.

Необхідно розробити і систему заходів з активізації інноваційної діяльності комерційних банків, їх зацікавлення у довгостроковому кредитуванні, оскільки ризик неповернення витрачених коштів зумовлює низьку активність банків у фінансуванні інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Таким чином, обсяги залучення коштів та структура інвестицій в агропромислового виробництва від яких залежить стан матеріально-технічної бази, істотно впливають на результати господарювання, дозволить підняти якість і конкурентоздатність сільськогосподарської продукції.

Бібліографічний список

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [М.В. Присяжнюк., М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука та ін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.; за ред. П. І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
3. Стратегічні напрями матеріально-технічного забезпечення сільського господарства України на період до 2020 року / Г.М.Підлісецький, М.М. Могилова, Я.К. Білоусько [та ін.]; ред.: Ю.О. Лупенко, Г.М. Підлісецький ; ННЦ "Ін-т аграр. економіки". – Київ: ННЦ "ІАЕ", 2013. – 46 с.
4. Бородіна О.М. Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію (теоретико-методологічний аспект) / О.М. Бородіна, І.В. Прокопа // Економіка України : Науковий журнал, М-во економіки України, 2014. – № 4. – С. 55-72.
5. Ставка на нове. Українські хлібороби активніше оновлюють парк техніки // Україна молода. - 2014. – 4 лют.
6. Сільське господарство Тернопільської області за 2013 рік. Статистичний збірник ; за ред. Кирича В.Г., Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2014. – 216 с.
7. Дієсперов В.С. Соціальні аспекти організації сільськогосподарських підприємств / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 45-52.
8. Хорунжий М.Й. Завдання національної аграрної політики на сучасному етапі / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2014. – № 2 (232). – С. 22–29.
9. Соловей Д.Ю. Аналіз кон'юнктури ринку сільськогосподарської техніки в Україні / Д.Ю. Соловей, Я.К. Білоусько // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 40-44.
10. Лупенко Ю.О. Основні результати наукових досліджень Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" за 2013 рік та завдання на перспективу / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2014. – № 3. – С. 5-12.

References

1. Prysiazniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T. etc. (2011), *Aghrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [Agrarian sector of economy of Ukraine (state and prospects of development)], Kyiv, Ukraine, 1008 p.
2. Haidutskiy, P.I., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O. etc. (2005), *Aghrarna reforma v Ukraini* [Agrarian reform in Ukraine], Kyiv, Ukraine, 424 p.
3. Lupenko, Yu.O., Pidlisetskiy, H.M., Mohylova, M.M., Bilousko, Ya.K. etc. (2013), *Stratehichni napriamy materialno-tekhnichnoho zabezpechennia silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of logistical support of agriculture of Ukraine to 2020], Kyiv, Ukraine, 46 p.
4. Borodina, O.M. and Prokopa, I.V. (2014), "Agrarian development and communities: modernisation through mutual adaptation", *Ekonomika Ukrainy*, no. 4, pp. 55-72.
5. "A rate is on a new. The Ukrainian farmers renew the park of technique more active", (2014), *Ukraina moloda*.
6. Kyrych, V.H. (2014), *Silske hospodarstvo Ternopilskoi oblasti za 2013 rik. Statystychnyi zbirnyk* [Agriculture of the Ternopil region for 2013 year. Statistical collection], Ternopil, Ukraine, 216 p.
7. Diiesperov, V.S. (2014), "Social aspects of organization of agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 45-52.
8. Khorunzhyi, M.Y. (2014), "Problems of national agrarian politics on the modern stage", *Ekonomika APK*, no. 2 (232), pp. 22-29.
9. Solovei, D.Ju. and Bilousko, Ja.K. (2014), An market analysis of agricultural technique in Ukraine, *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 40-44.
10. Lupenko, Yu.O. (2013), "Basic results of scientific researches of the National scientific center "Institute of agrarian economy" for 2013 and task on a prospect", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 5-12.

Костецкий Я.І. АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Мета. Метою статті є аналіз матеріально-технічної бази аграрних підприємств Тернопільської області як важливої складової у підвищенні ефективності виробництва.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано низку статистичних, економічних та інших методів і підходів. Зокрема, метод статистичного спостереження у формі звітності, який дав можливість об'єктивно дослідити фактичний стан розвитку та модернізації бази сільгоспідприємств області. При оцінці ефективності використання матеріально-технічної бази використовувався метод порівняння, динамічні методи.

Результати. В результаті проведеного аналізу матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств області виявлено, що її оновлення проводиться досить низькими темпами, внаслідок зниження платоспроможності цих підприємств. Встановлено, що техніка, яка використовується на полях, має навантаження більше ніж визначено нормативами у два-три рази, що призводить до її швидкого зносу і фактичного старіння. Зниження технічної озброєності аграрного сектору економіки, скорочення обсягів внесення органічних та мінеральних добрив, засобів захисту рослин, низька технічна надійність наявного парку сільськогосподарських машин і знарядь призводить до порушення технологій виробництва сільськогосподарської продукції, розтягування строків та зниження обсягів виконання технологічних операцій та робіт.

Наукова новизна. Узагальнено теоретико-методологічні питання аналізу матеріально-технічної бази аграрних підприємств, окреслено основні напрями їх переходу на інноваційний шлях розвитку та оновлення матеріально-технічної бази підприємств.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприяють вирішенню окремих питань технічної оснащеності, оновлення та модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, економічний аналіз, матеріально-технічна база, технічні засоби, енергетичні потужності, оновлення, інновації, інвестиції, модернізація.

Kostetsky Ya.I. ANALYSIS OF MATERIAL AND TECHNICAL BASE AGRICULTURAL SECTOR

Purpose. The article is to analyze the material and technical base of agricultural enterprises of Ternopil region as an important component in improving production efficiency.

Methodology of research. In the article used a number of statistical, economic and other methods and approaches. In particular, the method of statistical monitoring in the form of reports gives an opportunity to examine the actual state of development and modernization of the agricultural base of the region. In assessing the efficiency of logistics, the method of comparison, dynamic methods.

Finding. The analysis of the material and technical base of agricultural enterprises of the region revealed that the update is fairly slow, due to lower solvency of these enterprises. Found that technique used in the fields, has more load than stipulated standards is two to three times, which leads to its rapid deterioration and actual aging. Reducing technical equipment agricultural sector, reduction of organic and mineral fertilizers, plant protection, low technical reliability existing fleet of agricultural machines and implements technologies leads to disruption of agricultural production, extension of terms and reduction in performance of technological operations and activities.

Originality. Overview theoretical and methodological issues analysis of logistics of agricultural enterprises, outlined the main directions of their transition to innovative way of development and updating of logistics enterprises.

Practical value. The results of research contribute to solving some of the technical equipment, renovation and modernization of material-technical base of agricultural enterprises.

Key words: agrarian sector, economic analysis, physical infrastructure, facilities, energy facilities, updates, innovations, investments, modernization.

Костецкий Я.И. АНАЛИЗ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Цель. Целью статьи является анализ материально-технической базы аграрных предприятий Тернопольской области как важной составляющей в повышении эффективности производства.

Методика исследования. В процессе исследования использован ряд статистических, экономических и других методов и подходов. В частности, метод статистического наблюдения в форме отчетности, который дал возможность объективно исследовать фактическое состояние развития и модернизации базы сельхозпредприятий области. При оценке эффективности использования материально-технической базы использовался метод сравнения, динамические методы.

Результаты. В результате проведенного анализа материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий области выявлено, что ее обновление проводится достаточно низкими темпами, вследствие снижения платежеспособности этих предприятий. Установлено, что техника, которая используется на полях, имеет нагрузку более чем определено нормативами в два-три раза, что приводит к ее быстрому износу и фактического старения. Снижение технической вооруженности аграрного сектора экономики, сокращение объемов внесения органических и минеральных удобрений, средств защиты растений, низкая техническая надежность имеющегося парка сельскохозяйственных машин и орудий приводит к нарушению технологий производства сельскохозяйственной продукции, растяжения сроков и снижение объемов выполнения технологических операций и работ.

Научная новизна. Обобщено теоретико-методологические вопросы анализа материально-технической базы аграрных предприятий, определены основные направления их перехода на инновационный путь развития и обновления материально-технической базы предприятий.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования способствуют решению отдельных вопросов технической оснащенности, обновления и модернизации материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, экономический анализ, материально-техническая база, технические средства, энергетические мощности, обновление, инновации, инвестиции, модернизация.